

SREDNJOVJEKOVNA I NOVOVJEKOVNA ARHEOLOGIJA U NASTAVI I ISTRAŽIVANJIMA ODJELA ZA ARHEOLOGIJU SVEČILIŠTA U ZADRU

MEDIEVAL AND POSTMEDIEVAL ARCHAEOLOGY IN TEACHING AND RESEARCH ACTIVITIES OF THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY OF THE UNIVERSITY OF ZADAR

U članku je sumarno opisana uloga koju je srednjovjekovna arheologija imala na zadarskom studiju arheologije. Navode se kolegiji koji su se predavali ili se predaju studenima a ukratko su opisana i najvažnija istraživanja djelatnika Katedre za srednjovjekovnu i novovjekovnu arheologiju.

KLJUČNE RIJEČI: *Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, srednjovjekovna arheologija, novovjekovna arheologija*

The article briefly presents role of medieval archaeology in the study of archaeology in Zadar. Present and past courses of the study are mentioned. Most important research activities of the professors from the Chair in Medieval and Postmedieval Archaeology are described in brief.

KEY WORDS: *University of Zadar, Department of Archaeology, medieval archaeology, postmedieval archaeology*

U tradicionalnoj podjeli arheološke znanosti na prapovijesnu, antičku i srednjovjekovnu granu, upravo je ova posljednja doživjela procvat razmjerno kasno, tek u 19. stoljeću i to uglavnom u njegovoj drugoj polovici ponajviše zahvaljujući buđenju nacionalne svijesti, kako u Hrvatskoj¹ tako i u ostalim europskim zemljama². Međutim, okolnosti koje su dovele do razvoja srednjovjekovne arheologije uvjetovale su njezin istaknuti položaj posebice s obzirom na činjenicu da je upravo razdoblje srednjega vijeka, poglavito njegovog najranijeg dijela, razdoblje razvoja zametaka državnosti, pa i nacionalnog identiteta većine europskih naroda. Stoga je srednjovjekovna arheologija od samih početaka studija u Zadru imala ravnopravno mjesto u organizaciji nastave, ali i u terenskim aktivnostima. S obzirom

In traditional classification of archaeological science to prehistoric, classical and medieval field, it was exactly the latter one that developed fully rather late, only in the 19th century, mostly in its second half primarily owing to awakening of national awareness in Croatia¹ as well as in other European countries.² Circumstances leading to development of medieval archaeology caused its prominent position particularly regarding the fact that the Middle Ages period; particularly its earliest part is also the period of development of beginnings of statehood and national identity of most European nations. Therefore medieval archaeology from the beginning of the study in Zadar had equal position in classes' organization, and in field activities. Considering limited scope of this work it is not possi-

1 O razvoju arheologije, pa tako i srednjovjekovne arheologije u Hrvatskoj i Europi postoji razmjerno brojna literatura koju bi na ovom mjestu bilo izlišno navoditi. Sumaran prikaz razvoja srednjovjekovne arheologije u Hrvatskoj donosi D. VRSALOVIĆ, 2013.

2 Ž. TOMIČIĆ, 2009.

1 It would be pointless to list a number of articles on development of archaeology, including medieval archaeology in Croatia and Europe. For a brief overview of medieval archaeology in Croatia: D. VRSALOVIĆ, 2013.

2 Ž. TOMIČIĆ, 2009.

na ograničenost opsega ovoga rada nije moguće opisati sve aktivnosti, nastavne, znanstvene i istraživačke, poduzimane od strane nastavnika koji su se bavili srednjovjekovnom, a u novije vrijeme i novovjekovnom arheologijom. Posljedično tome, izbor informacija koje donosimo na ovome mjestu dijelom je subjektivan, iako nam nije namjera ničije zasluge preuveličati ili umanjiti – svaka eventualna pogreška u tome smjeru je dakle nenamjerna.

S obzirom na činjenicu da je Odjel i svi njegovi djelatnici kroz povijest mnogima omogućio da slijeđe i ostvare svoje snove studirajući arheologiju, započeti ćemo ovaj osvrt opisom sumarnih nastavnih aktivnosti vezanih uz arheologiju srednjega vijeka kroz proteklih pedeset godina. Studij arheologije u Zadru pokrenut je 1956. godine u okviru tzv. "historijske dvopretmetne grupe".³ Arheologiju je od samih početaka visokoškolske nastave u Zadru bilo moguće studirati u kombinaciji s većinom tada utemeljenih studija.⁴ Međutim, arheologija se studirala kao tzv. "B" predmet tj. "drugi glavni predmet" koji se slušao tri godine ali se nije dobivala kvalifikacija diplomiranog arheologa. Dakle, s obzirom na to da se arheologija najčešće kombinirala sa studijem povijesti kao "prvim glavnim predmetom" može se reći da je tako i u praksi ostvarena danas zastarjela premisa o arheologiji kao "pomoćnoj povijesnoj znanosti". Prvi nastavnici koji su na Filozofskom fakultetu u Zadru predavali arheološke predmete bili su Šime Batović, Mate Suić i Ivo Petricioli. U nastavnom programu studija arheologije su od samih početaka bili slijedeći kolegi: *Arheološki proseminar*, *Prehistorijska arheologija*, *Antička i klasična arheologija* te, na ovom mjestu najvažnija, *Slavenska arheologija* koju je predavao Ivo Petricioli.

Takav je način organizacije studija opstao do 1962. godine od kada se arheologija studira na novoustrojenom Odsjeku za arheologiju i povijest umjetnosti, a diplomirani studenti su po prvi puta dobivali titulu "profesora arheologije".⁵ Reformom studijskog programa srednjovjekovna se arheologija proučavala u sklopu kolegija *Srednjovjekovna arheologija s historijskim osnovama ranog srednjeg*

ble to describe all teaching, scientific and research activities undertaken by teachers who dealt with medieval and recently also postmedieval archaeology. Consequently selection of information that we present here is partially subjective although it was not our intention to overestimate or underestimate anyone's credit – any possible mistake of the kind was unintentional.

Having in mind the fact that the Department and all its employees enabled many individuals to follow and realize their dreams in the study of archaeology, we will start this overview with a description of basic teaching activities related to medieval archaeology over past fifty years. Study of archaeology in Zadar was launched in the year 1956 within "history double-major group".³ From the beginning of higher education in Zadar it was possible to study archaeology in combination with most of previously established studies.⁴ However archaeology was studied as "B" major i.e. "second major" which was pursued for three years but without obtaining qualification of an archaeologist. Since archaeology was most frequently combined with history as the "first major" we can say that presently outdated assumption of archaeology as "auxiliary science of history" was realized in practice. First teachers who held lectures in archaeological courses were Šime Batović, Mate Suić and Ivo Petricioli. Lecturing program of the study of archaeology consisted of the following courses: *Archaeological proseminar*, *Prehistoric archaeology*, *Classical archaeology* and *Slavic archaeology*, most interesting in this context, held by Ivo Petricioli.

Such manner of organization of the study lasted until 1962 when the study of archaeology could be pursued at the newly established Department of Archaeology and Art History, and graduates obtained the title of "professor of archaeology".⁵ After a reform of the study program medieval archaeology was studied within the course *Medieval archaeology with historical basics of the Early Middle Ages* and *Slavic archaeology* with Ivo Petricioli as a lecturer. Academician Petricioli is one of the greatest experts in the study of any aspect of early medieval art in

3 Za kratak popis povijesti Odjela usp. B. MARIJANOVIĆ, T. FABIJANIĆ, 2012.

4 Gosp. Igor Morović je prvi diplomirao kombinaciju studija povijesti i arheologije na kojoj je arheologija bila "drugi glavni predmet", ali je dobio zvanje "profesora povijesti". Diplomirao je dana 15. prosinca 1961.

5 Prva je zvanje "profesora arheologije" stekla gđa Vesna Božulić-Dobrović diplomiravši 25. rujna 1967. godine.

3 For a brief list of the Department history cf. B. MARIJANOVIĆ, T. FABIJANIĆ, 2012.

4 Mr. Igor Morović was the first student of combination of history and archaeology in which archaeology was the "second major", but he earned the title of "professor of history". He graduated on December 15, 1961.

5 Mrs. Vesna Božulić-Dobrović was the first student to earn the title of "professor of archaeology" after she graduated on September 25, 1967.

SL. 1. / FIG. 1.

Prof. dr. sc. Janko Belošević.

Prof. dr. sc. Janko Belošević.

vijeka i Slavenska arheologija nositelj kojih je ostao Ivo Petricioli. Akademik Petricioli nezaobilazno je ime za proučavanje bilo kojeg aspekta ranosrednjovjekovne umjetnosti na zadarskom području, ali i šire. Na ovome mjestu nećemo o tom aspektu njegove djelatnosti,⁶ međutim, svakako je potrebno spomenuti da je započeo svoju radnu karijeru kao kustos u Arheološkom muzeju u Zadru, a "arheološke" predmete je na Filozofskom fakultetu u Zadru predavao od 1958. do 1979. godine. Za to je vrijeme istraživao ili bio sudionikom istraživanja crkve sv. Marije na Ižu, sv. Nikole u Poveljani na otoku Pagu, sv. Jurja u Rovanjskoj itd.⁷

Ne umanjujući doprinos akademika Petriciolija, smatramo da se s pravom može reći kako studiranje srednjovjekovne arheologije na tadašnjem Filozofskom fakultetu u Zadru doživljava pravi zamah od 1979. godine prelaskom Janka Beloševića iz Arheološkog muzeja u Zadru na Fakultet. Janko Belošević (Sl. 1) zaposlen je te godine na Fakultetu u zvanju izvanrednog profesora, te preuzima nastavu srednjovjekovne arheologije a na fakultet dolazi kao već izuzetno afirmiran znanstvenik koji je iza sebe već

the region of Zadar, and not only in Zadar. Here we will not discuss that aspect of his activity,⁶ but we need to mention that he started his working career as a curator in the Archaeological Museum in Zadar, and he held lectures in "archaeological" courses at the Faculty of Philosophy in Zadar from 1958 to 1979. In this period he organized or participated in excavations of the church of St. Mary on Iž, St. Nicholas in Poveljana on the island of Pag, St. George in Rovanska, etc.⁷

With acknowledgment of contribution of the academician Petricioli we believe that it is fair to stress that the study of medieval archaeology at the Faculty of Philosophy in Zadar developed intensively from 1979 after Janko Belošević transferred from the Archaeological Museum in Zadar to the Faculty. Professor Belošević (fig. 1) was employed in 1979 at the faculty as an associate professor and he took over classes in medieval archaeology. He came to the university as an accomplished scholar who managed a series of archaeological excavations which gave exceptional results. We will mention only some of them: excavations of multi-lay-

6 O životu i djelatnosti Ive Petriciolija usp. P. VEŽIĆ, 1995; N. JAKŠIĆ, 1997.

7 P. VEŽIĆ, 1995, 422.

6 About life and activity of Ivo Petricioli cf. P. VEŽIĆ, 1995; N. JAKŠIĆ, 1997.

7 P. VEŽIĆ, 1995, 422.

imao mnoštvo arheoloških istraživanja koja su dala izuzetne rezultate. Spomenimo samo neke od njih: istraživanje višeslojne nekropole Kašić-Glavčurak, otkriće prvih slavenskih žarnih ukopa kod nas na lokalitetu Kašić-Maklinovo brdo, istraživanje najveće ranosrednjovjekovne nekropole s poganskim osobinama pokapanja u Dalmaciji na položaju Nin-Ždrijac, sustavno istraživanje, konzervacija i prezentacija bazilike sv. Ivana Evanđeliste u Biogradu n/m – zadužbine hrvatskog kralja Petra Krešimira IV, istraživanja nekropola u Stankovcima, Biljanima Donjim, Smilčiću itd. Uz to, Janko Belošević je radio i na realizaciji stalnog postava Srednjovjekovne zbirke Arheološkog muzeja Zadar.⁸

Uskoro će program studija arheologije doživjeti preinake te su se studenti po prvi put upoznivali sa srednjovjekovnom arheologijom u sklopu kolegija *Uvod u arheologiju s arheološkim proseminarom* već na prvoj godini studija.⁹ Na trećoj se godini studija održavao kolegij *Srednjovjekovna arheologija I*, u sklopu kojega se proučavala arheološka građa vremena seobe naroda i ranog Bizanta, a na završnoj, četvrtoj godini studija slušala se *Srednjovjekovna arheologija II* koja se bavila problematikom nacionalne arheologije ranog srednjeg vijeka, a dijelom i opće slavenskim temama (primjerice bjelobrdskom ili karantansko-ketlaškom materijalnom kulturom). Tijekom 80-tih godina dolazi do podjele dotadašnjeg *Uvoda u arheologiju* na tri kolegija od kojih se svaki bavio jednom arheološkom granom. Na taj je način u program studija uveden i kolegij *Uvod u srednjovjekovnu arheologiju* dajući studentima izvrsno polazište ka složenijim temama iz srednjovjekovlja. To je bilo moguće i s obzirom na to da se godine 1987. na Odsjeku zaposlio Ante Uglešić kao "pripravnik" tj. asistent upravo za granu srednjovjekovne arheologije.

Reformiranjem studijskog programa u skladu sa zahtjevima Bolonjske deklaracije uvelike je povećan broj kolegija koji su se bavili srednjovjekovnom arheologijom, a po prvi puta i novovjekovnom arheologijom koja je desetljećima ostajala zapostavljena od strane arheološke znanosti.¹⁰ To je omogućeno i s obzirom na jačanje kadrovske strukture Odsjeka. Godine 2000. na Odsjeku se zapošljava Tomislav Fabijanić, 2002. Karla Gusar – oboje kao znanstve-

nered nekropolis Kašić-Glavčurak, discovery of the first Slavic cremation burials in former Yugoslavia at the site of Kašić-Maklinovo brdo, excavations of the largest medieval necropolis with pagan burial characteristics at the position of Nin-Ždrijac, systematic excavations, conservation and presentation of the basilica of St. John the Evangelist in Biograd na Moru – endowment of the Croatian king Petar Krešimir IV, excavations of necropolises in Stankovci, Biljane Donje, Smilčić, etc. Furthermore Janko Belošević worked on permanent display of the medieval collection of the Archaeological Museum in Zadar.⁸

Program of the study of archaeology was soon changed so that students had course *Introduction to archaeology with archaeological proseminar* in the first year of the study where they learnt basics of medieval archaeology.⁹ In the third year of the study course *Medieval archaeology I* was held dealing with archaeological finds from the Migration Period and early Byzantine period, and in the final, fourth year of the study students had course *Medieval archaeology II* which dealt with problems of national archaeology of the Early Middle Ages, and partially also with general Slavic themes (e.g. Bijelo Brdo or Kottlach cultures). During the eighties, *Introduction to archaeology* was divided in three courses each of which dealt with one archaeological branch. In this way course *Introduction to medieval archaeology* was introduced in the study program as an excellent starting point towards more complex themes regarding the Middle Ages. This was possible due to the fact that in 1987 Ante Uglešić was employed as an "apprentice" i.e. research assistant for the field of medieval archaeology.

Reform of the study program in accordance with demands of the Bologna declaration has significantly increased the number of courses dealing with medieval archaeology and also with postmedieval archaeology for the first time which was neglected for decades by the archaeological science.¹⁰ This was possible due to new staff at the Department. In the year 2000 Tomislav Fabijanić was employed at the Department, and Karla Gusar in 2002 – both as junior researchers/research assistants, and in 2009 Jure Šućur was employed as a research as-

8 A. UGLEŠIĆ, 2009, 1-2.

9 Nositelj kolegija bio je Julijan Medini.

10 Novovjekovna arheologija postaje i *de iure* granom znanosti u Hrvatskoj tek godine 2009.

8 A. UGLEŠIĆ, 2009, 1-2.

9 Julijan Medini was holder of the course.

10 Postmedieval archaeology became scientific branch *de iure* in Croatia only in 2009.

ni novaci/asistenti, a godine 2009. i Jure Šućur kao asistent.¹¹ Od osobitog je značaja i angažman Željka Tomičića koji je na Odsjeku predavao kolegije iz područja srednjovjekovne arheologije u svojstvu vanjskog suradnika od 2003. do 2012. godine.¹² Od 2003. godine na Odsjeku djeluje i Mario Šlaus čiji kolegiji iz arheološke antropologije uvelike doprinose interdisciplinarnosti studija, a velikim su dijelom bazirani upravo na istraživanjima srednjovjekovnih lokaliteta.¹³ Navedeno je doprinijelo povećanju izbornosti, posebno na diplomskom studiju, što danas omogućuje studentima da velikim dijelom "kreiraju" vlastiti studijski program u skladu sa svojim željama i preferencijama. U trenutku pisanja ovog teksta studentima arheologije na Sveučilištu u Zadru nude se slijedeći kolegiji iz područja srednjovjekovne i novovjekovne arheologije kojima su nositelji spomenuti nastavnici¹⁴: *Uvod u srednjovjekovnu arheologiju*, *Arheologija seobe naroda*, *Nacionalna arheologija ranoga srednjeg vijeka*, *Nacionalna arheologija razvijenog i kasnog srednjeg vijeka*, *Opća slavenska arheologija* (na preddiplomskom studiju), *Arheologija seobe naroda-odabrana poglavlja*, *Arheologija ranog srednjeg vijeka u kontinentalnoj Hrvatskoj*, *Bizant na istočnom Jadranu*, *Groblja i naselja ranog srednjeg vijeka*, *Arhitektura i skulptura ranog srednjeg vijeka*, *Srednjovjekovna keramika*, *Antropologija slavenskih nekropola*, *Bjelobrdski kulturni kompleks*, *Arheologija razvijenog i kasnog srednjeg vijeka*, *Arheologija novog vijeka* (na diplomskom studiju). Osim navedenih nastavnika, nositelj nekoliko predmeta sa srednjovjekovnom i novovjekovnom arheološkom tematikom je i Mato Ilkić (*Srednjovjekovna numizmatika* – na preddiplomskom studiju; *Pokretni arheološki nalazi 13.-17. st.*, *Novovjekovna numizmatika* – na diplomskom studiju), dok izborni kolegij *Glagoljska epigrafika* na diplomskom studiju drži Gordana Čupković.

sistant.¹¹ Work of Željko Tomičić is particularly important as he held courses from the field of medieval archaeology as an external associate from 2003 to 2012.¹² From the year 2003 Mario Šlaus has been working at the Department whose courses in archaeological anthropology contribute to interdisciplinarity of the study, and they were based for the most part on research of medieval sites.¹³ Mentioned facts contributed to increased selectiveness particularly at the graduate study which presently enables students to "create" their own study program in accordance with their wishes and preferences. In the moment of writing this text following courses from the field of medieval and postmedieval archaeology are offered to the archaeology students¹⁴: *Introduction to medieval archaeology*, *Archaeology of the Migration Period*, *National archaeology of the Early Middle Ages*, *National archaeology of the Advanced and Late Middle Ages*, *General Slavic archaeology* (at the undergraduate study), *Archaeology of the Migration Period – selected chapters*, *Archaeology of the Early Middle Ages in continental Croatia*, *The Byzantine Empire on the eastern Adriatic*, *Cemeteries and settlements of the Early Middle Ages*, *Architecture and sculpture of the Early Middle Ages*, *Medieval pottery*, *Anthropology of the Slavic necropoles*, *Bijelo Brdo cultural complex*, *Archaeology of the Advanced and Late Middle Ages*, *Archaeology of the Modern Period* (at the graduate study). Lecturers of these courses are mentioned teachers, and Mato Ilkić holds courses in the *Medieval numismatics* – at the undergraduate study; *Movable archaeological finds from the 13th to 17th centuries*, *Modern Period numismatics* – at the graduate study) while optional course *Glagolitic epigraphics* at the graduate study is held by Gordana Čupković.

11 Od 1995. do 2005. na Odjelu je radila Suzana Jakovac Duka, znanstvena novakinja/asistentica koja je u tom razdoblju održavala dio seminara iz kolegija srednjovjekovne arheologije.

12 Željko Tomičić jedan je od najistaknutijih hrvatskih arheologa. Bio je dugogodišnji je ravnatelj Instituta za arheologiju u Zagrebu koji je pod njegovim vodstvom izrastao u jednu od najrespektabilnijih arheoloških institucija u ovom dijelu Europe. Željko Tomičić posebno se istaknuo proučavajući bjelobrdsku kulturu i bizantsku materijalnu ostavštinu na istočnom Jadranu. Na Sveučilištu u Zadru bio je nositelj kolegija *Srednjovjekovna arheologija II* (nereformirani program studija), *Opća slavenska arheologija*, *Bjelobrdski kulturni kompleks*, *Bizant na istočnom Jadranu*, *Arheologija ranog srednjeg vijeka – odabrana poglavlja*.

13 Mario Šlaus nositelj je kolegija *Arheološka antropologija* i *Antropologija slavenskih nekropola*.

14 Ne navode se nositelji pojedinih kolegija jer je studijski program podložan promjenama u opravdanim okolnostima.

11 Suzana Jakovac Duka, junior researcher/research assistant who worked at the Department from 1995 to 2005 held some of seminars in the course of medieval archaeology.

12 Željko Tomičić is one of the most prominent Croatian archaeologists. He was the director of the Institute of Archaeology in Zagreb which became one of the most respectable archaeological institutions in this part of Europe. Fields of his interest included the Bijelo Brdo culture and the Byzantine Empire on the eastern Adriatic. At the University of Zadar he was holder of the course *Medieval archaeology II* (non-reformed study program), *General Slavic archaeology*, *Bijelo Brdo cultural complex*, *The Byzantine Empire on the eastern Adriatic*, *Archaeology of the Early Middle Ages – selected chapters*.

13 Mario Šlaus is holder of the courses *Archaeological anthropology* and *Anthropology of the Slavic necropoles*.

14 Holders of individual courses are not mentioned as the study program can be subjected to changes in justified circumstances.

Osim preddiplomske i diplomske razine studija, na Odjelu za arheologiju od 2006. godine održava se i nastava na poslijediplomskom znanstvenom studiju *Arheologija istočnog Jadrana* za stjecanje akademskog stupnja *doktor znanosti*. Aktualni studij reformirani je poslijediplomski znanstveni studij za stjecanje akademskih stupnjeva magistra i doktora znanosti koji je na nekadašnjem Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zadru uveden 2002. godine. Doktorski studij čine kolegiji u okviru usmjerenja: Prapovijesna arheologija, Antička arheologija i Srednjovjekovna arheologija. Do sada je na nekadašnjem Filozofskom fakultetu u Zadru a potom na Sveučilištu u Zadru obranjeno pet magisterija znanosti i osam disertacija u okviru usmjerenja *Srednjovjekovna arheologija* ili s adekvatnom temom ali izvan dokorskog studija. Također, mjerodavna tijela Sveučilišta su odobrila izradu još desetak disertacija s temama iz srednjovjekovne ili novovjekovne arheologije.¹⁵

Nakon osvrta na nastavnu djelatnost, slijedi kratak prikaz terenskih istraživačkih aktivnosti na polju srednjovjekovne arheologije.¹⁶

Netom po dolasku na Filozofski fakultet u Zadru godine 1979., Janko Belošević započinje sa sustavnim arheološkim istraživanjima lokaliteta Crkvina u selu Galovcu, 10 km istočno od Zadra (Sl. 2, 3). Na tom je lokalitetu, poznatom još od prije drugog svjetskog rata, Belošević proveo pet arheoloških kampanja (1979., 1988.-1991.) kojima su otkriveni ostaci više građevinskih objekata od antičkih do postturskih vremena u okolišu kojih se nalazilo groblje s 521 istraženim grobom okvirno datiranim od 6. do 17. stoljeća (većina grobova se može datirati od 12. do 16. stoljeća). Najstariji arhitektonski objekt na tom mjestu je antički kulturni objekt s apsidom koji je tijekom 5. stoljeća pretvoren u ranokršćanski oratorij. U 6. stoljeću na lokalitetu je sagrađena ranokršćanska crkva s pomoćnim prostorijama koja, uz pregradnje, ostaje u funkciji tijekom cijelog srednjeg vijeka, a bila je posvećena sv. Bartolomeju. O značaju crkve u ranosrednjovjekovno vrijeme govori i činjenica da je bila adaptirana dva puta, najprije u 8., a zatim i u 9. stoljeću. Crkva je najvjerojatnije stradala u vrijeme ratova s Osmanlijama, nakon čega

In addition to the undergraduate and graduate levels of the study, postgraduate scientific study *Archaeology of the eastern Adriatic* for obtaining academic title of *doctor of science* was introduced at the Department of Archaeology in 2006. Current study is reformed postgraduate scientific study for obtaining academic titles of master and doctor of science which was introduced in 2002 at the former Department of Archaeology of the Faculty of Philosophy in Zadar. Doctoral study consists of courses within directions: Prehistoric archaeology, Classical archaeology and Medieval archaeology. Five master's theses and eight dissertations have been defended within direction Medieval archaeology or with an adequate theme but not within the doctoral study. Competent bodies of the University have approved about ten more dissertations with themes from medieval or postmedieval archaeology.¹⁵

After review of teaching activities, we will offer overview of field research activities in the field of medieval archaeology.¹⁶

Immediately after coming to the Faculty of Philosophy in 1979, Janko Belošević started systematic archaeological excavations of the site of Crkvina in the village of Galovac, 10 km east of Zadar (fig. 2, 3). Belošević organized five archaeological campaigns (1979, 1988-1991) at this site which has been known since before the Second World War. These excavations unearthed remains of several objects from ancient times to post-Ottoman period surrounded by a cemetery with 521 excavated grave dated broadly from the 6th to 17th centuries (most graves can be dated from the 12th to 16th century). The earliest architectural object at this position is an ancient cult object with an apse which was turned into an Early Christian oratory. In the 6th century an Early Christian church with ancillary rooms was built which was used with annexes throughout the Middle Ages and it was dedicated to St. Bartholomew. Importance of the church in the Early Medieval period is testified by the fact that it was adapted two times, first in the 8th and then in the 9th century. The church was probably destroyed during the wars with the Ottomans after which a smaller church was built on its foundations. Apart from architectural re-

15 Za popis obranjenih doktorskih i magistarskih radova te odobrenih tema usp. <http://www.unizd.hr/Obrazovanje/Uredizastudije/Uredzaposlijediplomskestudije/tabid/118/language/hr-HR/Default.aspx>

16 Opis terenskih istraživanja slijedi kronološki princip temeljen na vremenu istraživanja a ne datiranju lokaliteta ili na njihovom mjestu ili većem značaju.

15 For the list of dissertations and master's theses cf. <http://www.unizd.hr/Obrazovanje/Uredizastudije/Uredzaposlijediplomskestudije/tabid/118/language/hr-HR/Default.aspx>

16 Description of excavations was given on the basis of chronological criterion of the year of excavations, not dating of the site or its importance.

SL. 2. / FIG. 2.

Istraživanje lokaliteta Galovac-Crkvina.

Excavations of the site of Galovac-Crkvina.

SL. 3. / FIG. 3.

Pogled iz zraka na istražen i prezentiran lokalitet Galovac-Crkvina.

Aerial view of the excavated and presented site of Galovac-Crkvina.

je na njenim ostacima nastala manja crkvice. Osim ostataka arhitekture, posebno su značajni i ostaci ranokršćanske i ranosrednjovjekovne kamene plastike i skulpture otkriveni u slojevima otkopa među kojima se znanstvenom vrijednošću ističu ostaci dva predromanička ciborija, jednog šesterostraničkog i jednog četverostraničkog. Među posebnosti ovog lokaliteta mogu se ubrojiti i arheološki utvrđeni ostaci ogradnog zida kompleksa te dva srednjovjekovna ukopa u kamenim sarkofazima. Svime time ovaj se položaj može smatrati jednim od najznačajnijih sjevernodalmatinskih lokaliteta s utvrđenim kontinuitetom života od antike do novog vijeka.¹⁷

Janko Belošević bio je voditelj i arheoloških istraživanja okoliša crkve sv. Križa u Ninu (Sl. 4), zasigurno jedne od široj javnosti najpoznatijih srednjovjekovnih crkava u Hrvatskoj. Prva istraživanja na tome mjestu započela su još početkom 20. stoljeća pod vodstvom don Luke Jelića, ali su prva stručna arheološka istraživanja provedena tek krajem 60-tih godina 20. stoljeća, točnije od 1968. do 1970.¹⁸ Nakon duže stanke istraživanjima na ovom lokalitetu pristupilo se ponovno tek 1997. godine pod vodstvom Janka Beloševića, a u sklopu terenske nastave zadarskih studenata arheologije. Istraživanja su trajala do 2000.

mains, there were also remains of the early Christian and early medieval architectural stone sculpture and statues found in excavated soil. Remains of two pre-Romanesque ciboria, a hexagonal and quadrilateral example are particularly important. Special features of this site also include remains of enclosure wall of the complex which were attested archaeologically and two medieval burials in stone sarcophagi. Owing to all the aforementioned this site can be considered as one of the most important northern Dalmatian sites with attested life continuity from antiquity to the Modern Period.¹⁷

Janko Belošević was the leader of the archaeological excavations of the surroundings of the church of Holy Cross in Nin (fig. 4), definitely one of the most famous medieval churches in Croatia. First excavations at this position started at the beginning of the 1960s, more precisely from 1968 to 1970.¹⁸ After a longer pause the excavations were renewed in 1997 under the leadership of Janko Belošević within field practice for the archaeology students. The excavations lasted until the year 2000 covering total excavated surface of 2500 m². Excavations of the Archaeological Museum in Zadar and then Department of Archaeology of the Faculty of Philosophy at

¹⁷ J. BELOŠEVIĆ, 1997.

¹⁸ Istraživanja 60-tih godina 20. stoljeća provedena su istovremeno s opsežnim konzervatorsko-restauratorskim radovima na crkvi sv. Križa. Arheološki je zahvat proveden od strane stručnjaka iz Arheološkog muzeja u Zadru: J. Beloševića, M. Suića i Š. Batovića. Osim antičke arhitekture, ostaci koje su bili poznati i don Luki Jeliću, tada su otkrivena 173 srednjovjekovna groba i ostaci ranosrednjovjekovnih adaptacija antičkih objekata što je bio prvi takav slučaj otkriven u Dalmaciji. M. RADOVIĆ, 2013, 9-10.

¹⁷ J. BELOŠEVIĆ, 1997.

¹⁸ Excavations in the 1960s were conducted simultaneously with comprehensive conservation and restoration works on the church of Holy Cross. Archaeological excavations were managed by the experts from the Archaeological Museum in Zadar, J. Belošević, M. Suić and Š. Batović. Except for ancient architecture which was mentioned by one of older researchers, father Luka Jelić, 173 medieval graves were found and remains of early medieval adaptations of ancient objects which was the first such case in Dalmatia. M. RADOVIĆ, 2013, 9-10.

SL. 4. / FIG. 4.

Terenska nastava studenata arheologije na lokalitetu Nin-Sv. Križ.

Field practice of the archaeology students at the site of Nin-Sv. Križ.

SL. 5. / FIG. 5.

Terenska nastava studenata arheologije na lokalitetu Nin-Sv. Asel.

Field practice of the archaeology students at the site of Nin-Sv. Asel.

godine a sveukupno je istraženo 2500 m². Istraživanjima Arheološkog muzeja Zadar, a potom i tadašnjeg Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zadru na lokalitetu Sv. Križ u Ninu istraženi su ostaci antičke arhitekture unutar triju *insula*, suhozidne adaptacije te iste arhitekture s ognjištima i pokretnim materijalom datiranim u 8. i prvu polovicu 9. stoljeća te 238 grobova u tri sloja.¹⁹ Gornji je najvećim dijelom uništen recentni sloj, ispod kojega je najbrojniji sloj okvirno datiran od 10. do 14. stoljeća. Od mnogobrojnih nalaza iz ovog sloja izdvaja se srebrni relikvijarni križ koji pripada sirijsko-palestinskom tipu 10. do 12. stoljeća. Najniži sloj grobova se sastoji od grobova ukopanih na niveleti antičkog Nina, a datira se u 8. stoljeće.²⁰ Od posebnog je značaja činjenica da je ovaj lokalitet u potpunosti uređen i prezentiran javnosti te umnogome doprinosi turističkoj valorizaciji i prepoznatljivosti grada Nina.

Godine 2001. Janko Belošević je nastavio s istraživanjima u Ninu provodeći revizijska istraživanja krstionice župne crkve sv. Asela, nekadašnje katedrale grada Nina (Sl. 5). Navedena su istraživanja provedena u sklopu obavezne terenske nastave zadarskih studenata arheologije, međutim, rezultati još nisu objavljeni.

Prethodno opisani lokaliteti su bili poznati znanstvenoj i stručnoj javnosti već više desetljeća, a neki i više od jednog stoljeća. Međutim, lokalitet Glavčine u Podvršju, kojega od 2002. istražuje Ante Uglešić, bio je u potpunosti nepoznat (Sl. 6, 7). Na tom je lokalitetu u razdoblju od 2002. do 2012. provede-

the site of Holy Cross in Nin unearthed remains of ancient architecture inside of three *insulae*, drystone wall adaptations of the architecture with hearths and movable finds dated to the 8th and first half of the 9th century and 238 graves in three layers.¹⁹ Upper layer is destroyed for the most part, under it is the largest layer broadly dated from the 10th to 14th centuries. Silver reliquary cross of the Syro-Palstinian type dated from the 10th to 12th centuries is one of the most important finds from this layer. The lowest layer of graves consists of graves dug on the level of ancient Nin which is dated to the 8th century.²⁰ It is important to emphasize that this site is arranged and presented to the public which contributes to touristic valorisation and recognisability of the city of Nin.

In the year 2001 Janko Belošević continued the excavations in Nin with renewed research of the baptistery of St. Anselm, former cathedral of the city of Nin (fig. 5). Mentioned excavations were undertaken as a part of obligatory field practice for the archaeology students from Zadar. However the results have not been published yet.

Previously described sites have already been known to the scientific and professional public for over a decade, and some for over more than a century. However, the site of Glavčine in Podvršje had been completely unknown (fig. 6, 7). It was excavated from 2002 under the leadership of Ante Uglešić. Eight archaeological campaigns have been conducted at this site from 2002 to 2012 unearthing an Early Christian

19 J. BELOŠEVIĆ, 1999.

20 J. BELOŠEVIĆ, 1999, 150.

19 J. BELOŠEVIĆ, 1999.

20 J. BELOŠEVIĆ, 1999, 150.

SL. 6. / FIG. 6.

Početak istraživanja lokaliteta Podvršje-Glavčine.

The beginning of the excavation at the site of Podvršje-Glavčine.

SL. 7. / FIG. 7.

Pogled iz zraka na lokalitet Podvršje-Glavčine.

Aerial view of the site of Podvršje-Glavčine.

no osam arheoloških kampanja kojima je otkriven ranokršćanski sakralni kompleks koji se sastoji od dvojne crkve s pomoćnim prostorijama, memorije, groblja te manjeg objekta koji se stratigrafski nalazi ispod crkava. Sustavna arheološka istraživanja, mahom provedena u sklopu terenske nastave Odjela, iznijela su na svijetlo dana ostatke dvojnog objekta sagrađenog u dvije faze.²¹ Južna je crkva nešto starija od sjeverne za koju možemo pretpostaviti da potječe iz prve polovice 6. stoljeća. Obje su longitudinalnog tlocrta, s istaknutim polukružnim apsidama. Apsida sjeverne crkve, kao i njezin sjeverni zid, raščlanjena je plitkim lezenama. Uz južnu crkvu nalazi se jedna pomoćna prostorija i krstionica u kojoj je istražen krstionički zdenac također građen u dvije faze. Izu-

complex consisting of a double church with ancillary rooms, memoria, cemetery and a smaller object which is stratigraphically under the churches. Systematic archaeological excavations, mostly carried out as a part of field practice of the Department have brought to light remains of a double object built in two phases.²¹ Southern church is somewhat older than the northern one which most likely can be dated to the first half of the 6th century. They both have longitudinal layout, with pronounced, semi-circular apses. Apse of the northern church, as well as its northern wall, is articulated by shallow lesenes. Near the southern church is an ancillary room and a baptistery with an excavated baptismal font also built in two phases. Large amount of the Early Christian church stone furniture

21 A. UGLEŠIĆ, 2009.

21 A. UGLEŠIĆ, 2009.

SL. 8. / FIG. 8.

Istraživanje lokaliteta Pakoštane-Crkvina.

Excavations of the site of Pakoštane-Crkvina.

SL. 9. / FIG. 9.

Ortofoto snimak lokaliteta Pakoštane-Crkvina.

Orthophoto of the site of Pakoštane-Crkvina.

zeta nalaz predstavlja velika količina ranokršćanskog kamenog crkvenog namještaja i arhitektonske plastike. Posebno iznenađenje bilo je otkriće manjeg objekta pravokutnog oblika s apsidom na istoku koji je otkriven ispod podnice južne crkve.²² Riječ je o objektu starijem od crkava čija namjena za sada nije utvrđena, ali će odgovor na to pitanje dati nastavak istraživanja. Uokolo i unutar crkava istraženo je 26 grobova. Sakralni kompleks u Podvršju prestao je živjeti najvjerojatnije u prvoj polovici 7. stoljeća, da bi uskoro njegovi ostaci poslužili za privremeno sklonište novodoseljenom slavenskom stanovništvu.²³

Za razliku od lokaliteta u Podvršju, koji je živio razmjerno kratko, položaj Crkvina u Pakoštanima izuzetno je kronološki i problematski kompleksan (Sl. 8, 9). Na njemu je od 2006. do 2012. godine provedeno osam arheoloških kampanja pod vodstvom Ante Uglešića uz suradnju s Općinom Pakoštane i tamošnjom turističkom zajednicom. Lokali-tet se nalazi na zapadnoj obali Vranskog jezera, a u znanstvenoj literaturi poznat je već više od stoljeća. Na lokalitetu je otkrivena jednobrodna crkva s polukružnom apsidom. Ispred pročelja se nalazio zvonik, a uz bočne zidove su dvije bočne prostorije, od kojih južna ima polukružnu apsidu. Unutar crkve i južne bočne prostorije su istraženi grobovi 14.-15. stoljeća, dok su unutar sjeverne bočne prostorije grobovi od 13. do 15. stoljeća. Jedan se od tih grobova izdvaja jer mu je unutrašnjost bila oslikana crvenim križevima na bijeloj žbuci. Čitav je kompleks okru-

and architectural sculpture is exceptionally important. A smaller rectangular object with an apse in the east was discovered under the floor of the southern church which was quite a surprise.²² This object was older than the churches whose function remains mysterious for now, but continuation of excavations will provide an answer to that question. Twenty six graves have been excavated around and inside the churches. Sacral complex in Podvršje stopped functioning most probably in the first half of the 7th century. Soon afterwards its remains were used as a shelter for the newly settled Slavic population.²³

As opposed to the site in Podvršje, which was used for a relatively short period, site of Crkvina in Pakoštane is exceptionally complex regarding chronology and interpretation (fig. 8, 9). Eight archaeological campaigns were conducted at this site under the leadership of Ante Uglešić from 2006 to 2012 in cooperation with the Pakoštane Municipality and their tourist board. The site is located on the western bank of the Vrana Lake and it has been known in the scientific literature for more than a century. A single-nave church with semi-circular apse was discovered at the site. A bell-tower was located in front of the church. Two lateral rooms are next to the lateral walls, southern of which has a semi-circular apse. Graves from the 14th-15th centuries were excavated inside the church and southern lateral room while graves from the 13th to 15th centuries were found in northern lateral room. One of these graves is par-

22 50 GODINA, 2013, 38-39.

23 K. GUSAR, 2011, 312.

22 50 GODINA, 2013, 38-39.

23 K. GUSAR, 2011, 312.

SL. 10. / FIG. 10.

Istraživanje lokaliteta Zadar-Lignum.

Excavations at the site of Zadar-Lignum.

žen zidom što bi, uz ostatke drugih zidova unutar kompleksa, moglo sugerirati da se radi o samostanskom kompleksu. Na lokalitetu je do 2012. istraženo 78 grobova, većina kojih se može okvirno datirati od 13. do 15. stoljeća. Među njima se posebno ističe grobnica ukrašena mramornom skulpturom. Od mnoštva sitnih nalaza na ovome mjestu spominjemo samo nalaze novca u rasponu od rimskog razdoblja do 19. stoljeća te nalaz bule pape Hadrijana IV. (1154.-1159). Pronađeno je i dosta ulomaka kamenog crkvenog namještaja u rasponu od predromaničkog do gotičkog vremena, pa i dijelovi predromaničke škropionice. Ovaj je lokalitet poznat i iz povijesnih izvora pa tako znamo da se tu nalazila crkva sv. Marije koja je pripadala srednjovjekovnom selu Zablaće, a prostor je pripadao i templarima i ivanovcima.²⁴ Sustavna istraživanja ovog lokaliteta se nastavljaju s namjerom da se u konačnici pretvori u arheološki park koji bi umnogome doprinio potpunjavanju ponude kulturnog turizma ponajprije Općine Pakoštane i Parka prirode Vransko jezero na čijoj se površini nalazi.

Prilikom izgradnje stambeno-poslovne zgrade "Lignum" u Zrinsko-Frankopanskoj ulici u samom gradu Zadru, Odjel za arheologiju proveo je zaštitna arheološka istraživanja 2006. i 2007. godine (Sl. 10). Značaj tog lokaliteta leži u činjenici da je riječ o dijelu grada uz rub velike antičke nekropole. Međutim, na lokalitetu "Lignum" pronađeni su samo sporadični antički nalazi, ali i 87 grobova od kojih dva liburnska, a svi su ostali bili srednjovjekovni. Srednjovjekovni bi se grobovi mogli povezati uz obližnji lazaret tj. crkvu sv. Lazara koja je izgrađena

ticularly interesting as its interior was decorated with painted red crosses on white mortar. Entire complex was surrounded by a wall which in combination with other walls inside the complex may suggest that it was a monastery complex. Seventy eight graves have been excavated at the site until 2012 most of which can be dated from the 13th to 15th centuries. A tomb decorated with marble sculpture is particularly interesting. Out of multitude of small finds we will only mention finds of coins in the chronological span from the Roman period to the 19th century and the find of papal bull of the Pope Hadrian IV (1154-1159). Several fragments of stone furniture dated from the pre-Romanesque to Gothic period including the parts of pre-Romanesque holy-water font have also been found. This site is known from historical sources so that we know that church of St. Mary was located at this spot which belonged to the medieval village of Zablaće, and the area also belonged to the Knights Templars and Hospitallers.²⁴ Systematic excavations of this site continue with the intention of turning it into an archaeological park which would contribute to more complete offer of cultural tourism primarily of the Pakoštane Municipality and Vrana Lake Nature Park to which it belongs.

When residential and business object "Lignum" was built in Zrinsko-Frankopanska street in Zadar, Department of Archaeology organized rescue archaeological excavations in 2006 and 2007 (fig. 10). This site is important because this is a part of the city next to the edge of a large ancient necropolis. However at the site of Lignum only sporadic ancient finds were excavated, and 87 graves, two of which Liburnian, and all other were medieval. These graves may be related to the neighbouring lazaret i.e. church of St. Lazarus which was built in 1414. Finds in the

24 Usp. 50 GODINA, 2013, 44-45 i ostalu literaturu navedenu na tom mjestu.

24 Cf. 50 GODINA, 2013, 44-45 with the remaining bibliography.

SL. 11. / FIG. 11.

Istraživanje tumula Jokina glavica.

Excavations of the tumulus Jokina Glavica.

SL. 12. / FIG. 12.

Istraživanje tumula Duševića glavica.

Excavations of the tumulus Duševića Glavica.

1414. godine. Nalazi u njima su vrlo oskudni, a sami grobovi, osim nekolicine onih koji su imali drvene ljesove, nemaju nikakvu grobnu arhitekturu.²⁵

Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru je godine 2007. i 2008. istražio tri humka na području sela Krneza i Podvršje u sklopu redovite terenske nastave (Sl. 11, 12). Istraženi su humci Jokina glavica, Matakova glavica i Duševića glavica. Riječ je o tumulima koji su podignuti u razdoblju od kasnog brončanog do ranog željeznog doba. Ipak, sva tri navedena humka sadržavala su i ukope iz ranog srednjeg vijeka, a jedan i iz kasne antike. Na tumulu Matakova glavica ukapalo se u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku, a u preostala dva humka samo u ranom srednjem vijeku. Matakova glavica zanimljiva je stoga što se pojava kasnoantičkih grobova na tom mjestu može dovesti u vezu s postojanjem obližnjeg ranokršćanskog sakralnog kompleksa u Podvršju, a od značaja je i nalaz vatrišta korištenog tijekom pogrebnih obreda u ranom srednjem vijeku. Na Duševića glavici otkriveno je devet ranosrednjovjekovnih grobova s poganskim osobinama pokapanja datiranih u vrijeme od kraja 7. do kraja 8. stoljeća. Na Jokinoj glavici je istraženo čak 18 srednjovjekovnih grobova u dva sloja korištenih kroz drugu polovicu 8. i tijekom 9. stoljeća. Ovo je istraživanje pružilo čvrste dokaze za korištenje prapovijesnih humaka za ukope i u ranom srednjem vijeku.²⁶

graves are scarce, and graves yielded no burial architecture except few wooden coffins.²⁵

Department of Archaeology of the University of Zadar has excavated three mounds in 2007 and 2008 in the region of villages of Krneza and Podvršje as a part of regular field practice (fig. 11, 12). Mounds Jokina Glavica, Matakova Glavica and Duševića Glavica have been excavated. These are tumuli which were raised in the period from the Late Bronze Age to Early Iron Age. However all tumuli contained burials from the Early Middle Ages, and one also had burial from Late Antiquity. Tumulus Matakova Glavica was used for burials in Late Antiquity and Early Middle Ages, and the remaining two mounds were used only in the Early Middle Ages. Matakova Glavica is interesting since presence of late antique graves at this spot can be related to existence of nearby Early Christian sacral complex in Podvršje. Find of a fireplace used during funerary rituals in the Early Middle Ages is also important. Nine graves from the Early Middle Ages were found on Duševića Glavica with pagan burial characteristics dated to the period from the end of the 7th until the end of the 8th century. As much as 18 graves were excavated on Jokina Glavica in two layers used in the second half of the 8th and throughout the 9th century. This research offered firm evidence that prehistoric tumuli were used for burials in the Early Middle Ages.²⁶

25 Opis rezultata istraživanja preuzet je iz 50 GODINA, 2013, 50-51.

26 Sumaran opis rezultata istraživanja preuzet je iz B. MARIJANOVIĆ (ur./ed.), 2012. Autorica tekstova o kasnoantičkim i ranosrednjovjekovnim grobovima je Karla Gusar.

25 Description of the research results was taken from 50 GODINA, 2013, 50-51.

26 Brief description of the results was taken from B. MARIJANOVIĆ (ed.), 2012. Karla Gusar is the author of the texts on late antique and early medieval graves.

SL. 13. / FIG. 13.

Utvrdna Tureta na otoku Kornatu.

The Tureta fort on the island of Kornat.

Tomislav Fabijanić, član Katedre za srednjovjekovnu arheologiju, voditelj je istraživanja utvrde Turete na otoku Kornatu (Sl. 13).²⁷ Unatoč zanimljivosti kasnoantičke građevine koja se odlično očuvala do danas, o njoj se dugo vremena nije povel nikakva briga. Tek 2011. godine, u organizaciji Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, započelo je snimanje postojećega stanja toga objekta, a 2012. i arheološko istraživanje. Iako se utvrda Tureta uobičajeno interpretira kao vojna postaja iz doba cara Justinijana, za čije je potrebe bila izgrađena crkva, na osnovi dosadašnjih spoznaja može se pretpostaviti da je na prostoru crkve Gospe od Tarca nekada vjerojatno postojao samostan s pripadajućim utvrđenim objektom. Samostanske su utvrde u bizantsko vrijeme korištene za izviđanje i dojavu opasnosti, ali i za pohranu namirnica te zaklon redovnika i okolnog stanovništva. Upravo takvom građevinom doima se utvrda Tureta, s koje se pruža odličan pogled na luku, crkvu i polje, te na pomorske pravce iz kojih je mogla zaprijetiti opasnost.²⁸

Horizont kasnog srednjeg i ranog novog vijeka zastupljen je na zadarskom području mnoštvom arheoloških lokaliteta i povijesnih spomenika. Jedan od najpoznatijih zasigurno je utvrda Kličevica koja se nalazi 7 km zapadno od Benkovca. Izgradnja joj je započela 1453. godine, a kao utvrda funkcionira do 1550. Trapezastog je tlocrta s istaknutom oval-

Tomislav Fabijanić, member of the Chair in Medieval Archaeology is the leader of the excavations of the Tureta fort on the island of Kornat (fig. 13).²⁷ Despite interesting characteristics of a late antique object which was well preserved until the present moment, it was completely neglected. Only in 2011, in organization of the Department of Archaeology of the University of Zadar, existing situation at the site was recorded, and archaeological excavations were launched in 2012. Although the Tureta fort is usually interpreted as a military station from the era of the Emperor Justinian, for whose needs the church was built, on the basis of present information we can assume that probably a monastery with an accompanying fortified object was located at the position of the Church of Gospe od Tarca. Monastery fortifications in the Byzantine period were used for observing and informing about possible dangers, but also to store food and shelter monks and population from the vicinity of the fort. Tureta seems to be such object, as it provides an excellent view of the port, church and field, and shipping routes which might be dangerous.²⁸

Horizon of the Late Middle Ages and Early Modern Period is represented in the Zadar region by multitude of archaeological sites and historical monuments. One of the most famous sites is definitely the fort of Kličevica which is situated 7 km west of Benkovac. Its building started in the year 1453. It

27 Projekt istraživanja, zaštite i očuvanja sakralnog kompleksa na prostoru crkve Gospe od Tarca, utvrde Turete i pripadajuće lučice prvi je arheološki projekt sustavnog karaktera na području Kornata. Projekt se realizira pod vodstvom T. Fabijanića i I. Radić Rossi sa Sveučilišta u Zadru te M. Mendišića iz Konzervatorskog odjela u Šibeniku, uz financijsku potporu Ministarstva kulture RH i Javne ustanove NP Kornati.

28 I. RADIĆ ROSSI, T. FABIJANIĆ, 2013, 89-92.

27 Project of research, protection and preservation of the sacral complex in the area of the church of Gospe od Tarca, Tureta fort and the accompanying harbour is the first systematic archaeological project in the region of Kornati. The project is realized under supervision of T. Fabijanić and I. Radić Rossi from the University of Zadar and M. Mendišić from the Conservation Department in Šibenik, with financial support of the Ministry of Culture of the Republic of Croatia and public institution of the National Park Kornati.

28 I. RADIĆ ROSSI, T. FABIJANIĆ, 2013, 89-92.

SL. 14. / FIG. 14.

Istraživanje unutrašnjosti utvrde Kličevica.

Excavations of the interior of the Kličevica fort.

nom kulom na sjeveroistočnom uglu. Iako izuzetno zanimljiv i dobro očuvan spomenik, ova je utvrda doživjela omanji arheološki zahvat tek 1990.,²⁹ da bi 2012. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru u suradnji sa Zavičajnim muzejom u Benkovcu obavio prvu kampanju arheoloških istraživanja s namjerom da postanu sustavna (Sl. 14). Istraživanja u ime Odjela vodi Karla Gusar. Istraživanja 2012. godine vršena su u dijelu unutrašnjosti utvrde i uz zapadni zid. Najbrojniji nalaz je grubo kuhinjsko posuđe, ali ima i onog glaziranog, keramičkih čaša i ostalih predmeta dnevne uporabe, verotona, velika količina životinjskih kostiju itd. što se sve može datirati u vrijeme od sredine 15. do sredine 16. stoljeća.³⁰

Karla Gusar jedan je od voditelja arheoloških istraživanja i crkve sv. Ivana u Medviđi (Sl. 15) koja se također provode u suradnji sa Zavičajnim muzejom u Benkovcu, a povodom konzervatorskih radova na tom crkvenom objektu. Longitudinalna crkva s pravokutnom apsidom sagrađena je u 13. ili 14. stoljeću, da bi doživjela preinake u baroknom razdoblju. Istraživanjima su otkriveni grobovi ispod pločnika crkve te njih pet s vanjske sjeverne strane apside. Ti su grobovi bili pokriveni velikim ukrašenim kamenim pločama-stećcima, a nalazi ih datiraju u 14. i 15. stoljeće. Istraživanja su započela 2012. godine.³¹

O svim navedenim istraživanjima njihovi su voditelji konstantno obavještavali zainteresiranu javnost kroz znanstvene radove, izlaganja na relevantnim međunarodnim i domaćim znanstvenim skupovima, ali i kroz javna predavanja. Od posebnog su značaja izložbe od kojih ističemo izložbu *Dvojne ranokršćanske crkve u Podvršju* koja je 2004. godi-

functioned as a fort until 1550. It has a trapezoidal layout with a protruding oval tower on the north-eastern corner. Although this is very interesting and well-preserved monument, this fort underwent minor archaeological excavation only in 1990.²⁹ In 2012 the Department of Archaeology of the University of Zadar in cooperation with the Regional Museum in Benkovac carried out the first campaign of archaeological excavations with intention of making them systematic (fig. 14). Excavations are led by Karla Gusar on behalf of the Department. Inner part of the fort and segment along the western wall were excavated in 2012. The most numerous finds refer to coarse kitchen ware, but there are also fragments of glazed pottery, then ceramic beakers and other objects for everyday use, vereton, large amount of animal bones etc. which can be dated to the period from the mid-15th to mid-16th century.³⁰

Karla Gusar is one of leaders of the archaeological excavations of the church of St. John in Medviđa (fig. 15) which are also organized in cooperation with the Regional Museum in Benkovac alongside conservation works on this object. Longitudinal church with rectangular apse was built in the 13th or 14th century, and was adapted in Baroque. Excavations unearthed graves under the floor of the church and five more graves on the outer northern side of the apse. These graves were covered with large decorated stone slabs - *stećci*, and they can be dated to the 14th and 15th centuries on the basis of finds. The excavations began in 2012.³¹

Leaders of the excavations constantly informed general public through scientific works, reports at

29 K. GUSAR, M. ČURKOVIĆ, 2011.

30 50 GODINA, 2013, 46-47.

31 50 GODINA, 2013, 48-49.

29 K. GUSAR, M. ČURKOVIĆ, 2011.

30 50 GODINA, 2013, 46-47.

31 50 GODINA, 2013, 48-49.

SL. 15. / FIG. 15.

Istraživanje lokaliteta Medviđa-sv. Ivan.

Excavations of the site of Medviđa-St John.

ne postavljena u Gradskom muzeju u Drnišu, Muzeju grada Šibenika i Arheološkom muzeju Zadar te izložbu *Arheološka istraživanja okoliša crkve sv. Križa u Ninu* postavljenu u Muzeju ninskih starina u Ninu 2013. godine a priređenu povodom 50. obljetnice Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

Zaključno, možemo s punim pravom ustvrditi da su nastavne i istraživačke djelatnosti Katedre za srednjovjekovnu i novovjekovnu arheologiju Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru prepoznate u znanstvenoj javnosti, ali i šire što dokazuje konstantna razina interesa za studiranjem arheologije upravo u Zadru. Neki od spomenutih lokaliteta spadaju po svom značaju među najvažnije srednjovjekovne lokalitete u nas, a vrijedi istaknuti da se na svima njima paralelno odvijaju i radovi konzervacije i restauracije što ih čini značajnima i za širu zajednicu. Konstantno kadrovsko pomlađivanje Katedre i uklopljenost u moderne metodološke trendove jamci su njezinog kvalitetnog rada i u budućnosti.

the relevant international and local scientific conferences, and through public lectures. Exhibitions are particularly important in that context, such as *Double Early Christian churches in Podvršje* which was organized in 2004 in the Drniš City Museum, Šibenik City Museum and Archaeological Museum in Zadar as well as the exhibition *Archaeological excavations in the surroundings of the Church of Holy Cross in Nin* set up in the Museum of Nin Antiquities in Nin in 2013 on the occasion of the 50th anniversary of the Department of Archaeology of the University of Zadar.

Finally we can rightfully say that teaching and research activities of the Chair in Medieval and Post-medieval Archaeology of the Department of Archaeology of the University of Zadar were recognized by the scientific public, and even in a wider circle which is attested by the constant level of interest for studying archaeology in Zadar. Some of the mentioned sites belong to the most important medieval sites in Croatia. It is important to emphasize that conservation and restoration works are undertaken parallel on all of them, making them important for wider community. Constant staff rejuvenation of the Chair and its inclusion in modern methodological trends are guarantees of its quality work in the future.

Translation: Marija Kostić

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- 50 GODINA, 2013. – [grupa autora] *50 godina Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru* (ur./eds.: A. Uglešić, I. Fadić), Zadar.
- BELOŠEVIĆ, J., 1997. – Janko Belošević, Osvrt na konačne ishode položaja Crkvine u selu Galovcu kod Zadra, *Diadora*, 18-19 (1996-1997), Zadar, 301-350.
- BELOŠEVIĆ, J., 1999. – Janko Belošević, Srednjovjekovno groblje u okolišu crkve sv. Križa u Ninu, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, 37(24) (1998), Zadar, 105-154.
- GUSAR, K., 2011. – Karla Gusar, Nalazi slavenske keramike s lokaliteta Podvršje-Glavčine, *Archaeologia Adriatica*, 3, (2009), Zadar, 305-322.
- GUSAR, K., ČURKOVIĆ, M., 2011. – Karla Gusar, Marin Čurković, *Utvrdna Kličevica – rezultati arheoloških istraživanja 1990. godine* [katalog izložbe], Benkovac.
- JAKŠIĆ, N., 1997. – Nikola Jakšić, Akademiku Ivi Petricioliju u povodu 70. obljetnice života, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 35, Split, 7-24.
- MARIJANOVIĆ, B. (ur./ed.), 2012. – Brunislav Marijanović (ur./ed.), *Tumuli iz Krneze i Podvršja*, Zadar.
- MARIJANOVIĆ, B., FABIJANIĆ, T., 2012. – Brunislav Marijanović, Tomislav Fabijanić, Odjel za arheologiju, *Sveučilište u Zadru – O desetoj obljetnici obnove* (ur./ed.: T. Skračić), Zadar, 198-209.
- RADIĆ ROSSI, I., FABIJANIĆ, T., 2013. – Irena Radić Rossi, Tomislav Fabijanić, Arheološka baština Kornata, *Toponimija kornatskog otočja* (ur./ed. V. Skračić), Zadar, 67-98.
- RADOVIĆ, M., 2013. – Mate Radović, Povijest istraživanja, *Arheološka istraživanja okoliša crkve sv. Križa u Ninu* [katalog izložbe] (ur./ed.: A. Uglešić), Nin, 9-11.
- TOMIČIĆ, Ž., 2009. – Željko Tomičić, Fra Lujo Marun u kontekstu europske kulture, *Zbornik o Luji Marunu* (ur./eds.: Ž. Tomičić, A. Uglešić), Šibenik-Zadar-Zagreb, 48-55.
- UGLEŠIĆ, A., 2009. – Ante Uglešić, Podvršje – Glavčine, rezultati arheoloških istraživanja, *Zbornik o Luji Marunu* (ur./eds.: Ž. Tomičić, A. Uglešić), Šibenik-Zadar-Zagreb, 139-148.
- UGLEŠIĆ, A., 2011. – Ante Uglešić, O djelu profesora Janka Beloševića, *Archaeologia Adriatica*, 3 (2009), Zadar, 1-5.
- VEŽIĆ, P., 1995. – Pavuša Vežić, Uz 70. rođendan akademika Ive Petriciolija i njegov dugogodišnji rad na polju arheologije, *Diadora*, 16-17 (1994-1995), Zadar, 417-423.
- VRŠALOVIĆ, D., 2013. – Dasen Vrsalović, *Srednjovjekovna arheologija u Hrvatskoj. Prvih sto godina 1878. – 1978.*, Split.